

ምዕራፍ ሁለት

ስነ-ቃል

የምዕራፉ ዓላማዎች፡- ተማሪዎች! ይህንን ምዕራፍ ከተማራችሁ በኋላ፤

- ስለ ስነ-ቃል ምንነት፣ ባህርይና ተግባር በመረጃ አስደግፋችሁ ታብራራላችሁ።
- የምዕላድን ምንነት ታስረዳላችሁ።
- ከቃል ውስጥ የእርባታ ቅጥያዎችን እየለያችሁ ታሳያላችሁ።
- የድርጊትና የጊዜ ቅደም ተከተል ጠብቃችሁ ሀሳብን ትገልጻላችሁ።
- ምሳሌያዊና ፈሊጣዊ አነጋገሮችን ተጠቅማችሁ ጭውውት ታካሂዳላችሁ።
- ከገለጻ፣ ከማብራሪያ፣ ከመጽሔቶችና ከጋዜጦች የምታገኙትን ሐሳብ በማስታወሻ ትይዛላችሁ።
- የግጥምና የዝርወ ጽሑፍ አነባበብ ስልትን ጠብቃችሁ ታነባላችሁ።

ቅድመንባብ ጥያቄዎች

- ፩. ተረት አወርቃችሁ ወይም ሲወራ አዳምጣችሁ ታውቃላችሁ?
- ፪. ተረትን ማዳመጥ የሚሰጠው ጥቅም ምንድን ነው?
- ፫. ያወራችሁት ወይም ያዳምጣችሁት ተረት ደራሲው ይታወቃል? መልሳችሁ "አይታወቅም" ከሆነ ለምን ያልታወቀ ይመስላችኋል?
- ፬. ቀጥሎ ስቀረቡላችሁ ሦስት ቃላት ነጠላ ፍቻቸውን ስመምህራችሁ ተናገሩ።
 - 1. ተደራሲያን
 - 2. ከዋኝ
 - 3. አውድ
- ፭. ከዚህ በታች "ስነ-ቃል" በሚል ርዕስ ምንባብ ቀርቦላችኋል። ንባብ ከመጀመራችሁ በፊት ክርዕሱ ተነስታችሁ "ከምንባቡ እናገኛለን" የምትሏቸውን ፍሬ ሀሳቦች በመገመት ተናገሩ።

ስነ-ቃል

ስነ-ቃል የሚለው ስያሜ ሁለት እሳቤዎችን ይወክላል። አንደኛው የልዩ ልዩ ኪነቃላዊ ቅርጾች ጥቅል መጠሪያነቱ ሲሆን፣ ሁለተኛው ራሱን የቻለ የጥናትና የእውቀት ዘርፍ መሆኑ ነው። ስነ-ቃል ራሱን እንደቻለ የጥናት መስክ መጠሪያነቱ ሲታይ፣ በጽሑፍ ያልሰፈሩ ነገር ግን፣ በቃል የሚከወኑ የቋንቋ ጥበቦችን የሚያጠና የስነጽሑፍ ዘርፍ ነው። እንደ ኪነቃላዊ ቅርጾች ጥቅል መጠሪያነቱ ደግሞ፣ በቃል ከትውልድ ወደ ትውልድ የሚተላለፉ ተረቶችን፣ ሐተታ ተፈጥሮዎችን፣ አፈታሪኮችን፣ ምሳሌያዊ ንግግሮችን፣ እንቅስቃሴዎችን ቃላዊ ግጥሞችንና ዝማሬዎችን ሁሉ ያጠቃልላል።

ስነ-ቃል ከተጻፈው ስነጽሑፍ የሚለይበት የራሱ ባህርያት አሉት። ከነዚህ መካከል ክዋኔ፣ አውዳዊነት፣ ተደራሲያንና ተለዋዋጭነት ዋና ዋናዎቹ ናቸው። እነዚህን እርስ በእርሳቸው የተያያዙ ባህሪያት ለመረዳት

አንድ የስነ-ቃል ቅርጽ አንስተን መመልከቱ ጠቃሚ ስለሚሆን ተረትን በምሳሌነት በመውሰድ እንመልከት።

ተረት በአንድ በተወሰነ ጊዜና ቦታ የሚከወን ነው። ስለዚህ ከዋኝና ተደራሲያን በአንድ ላይና በአንድ ቦታ ይገናኛሉ። ከዋኝ ሲጀምር "ተረት ተረት" ይላል። "የላም በረት" ወይም "የመሠረት" በማለት ተደራሲያን ይመልሳሉ፤ ይሳተፋሉ። ከዋኝ ሲናገር እንደአስፈላጊነቱ ድምጽ ይቀያይራል፤ የአካል እንቅስቃሴ ያደርጋል፤ የሚተርተውን ለመምሰል ይጥራል።

ተደራሲያኑም በፊናቸው "አሺ!"፣ "ከዚያስ?"፣ "እንዲህ አልሆነም?" ወዘተ. እያሉ ይከተሉታል። በዚህ ዓይነት ተደራሲያን የአጃቢነት፣ የመላሽነትና የአድማጭነት ተግባርን ይወጣሉ። ከከዋኝ ጋርም ይራከባሉ።

በአንጻሩ ከዋኝ ተረቱን ከወላጆቹ ወይም ከሌሎች ሰዎች የሰማው ሊሆን ይችላል። ነገር ግን፣ ልክ እሱ ለመጀመሪያ ጊዜ እንደሰማው፣ ሳይጨምርና ሳይቀንስ እንዳለ አይተርክም። ከዚህ ይልቅ በራሱ አባባልና አንዳንዴም በዘንጋቸው የተረቱ ክፍሎች ምትክ የራሱን እየፈጠረና እየሞላ ይናገራል። ይህ ሁኔታ የስነ-ቃልን (የተረቱን) የተለዋዋጭነት ባህሪ ያሳያል። ከዚህ በተጨማሪም ተረቱ የሚነገርበት አውድ ይኖረዋል። ይኸውም፣ ተረቱ ማታ ማታ ወላጆች ለልጆቻቸው ይተረቱት ይሆናል፤ ወይም በትምህርት ቤት አንድ ተማሪ ለክፍል ጓደኞቹ የሚተርተው ሊሆን ይችላል። ብቻ የትም ይሁን የት፣ ተረቱ የሚነገርበት አውድ ይኖረዋል። ይህ ሁኔታ የስነ-ቃል አውዳዊነትን ያሳያል።

ስነ-ቃል ግለሰብ ወይም ደራሲ የማንጠቅስለት የህዝብ፣ የቡድን አእምሮና የልማድ ውጤት ነው። ስለሆነም ፈጥሮ ለሚገለግልበት ማህበረሰብ የተለያዩ ተግባራትን ይወጣል። ከተግባራቱም መካከል የማስተማር፣

የመግታት (የመቆጣጠር)፣ የመግለጽ፣ የማምለጥና የመትከል (የማጠናከር) ተግባራት ተጠቃሽ ናቸው። በዚህ ክፍል ከስነ-ቃል ቅርጾች ምሳሌያዊ ንግግሮችን በምሳሌነት ወስደን ስነ-ቃል የማስተማርና የመግታት (መቆጣጠር) ተግባርን እንዴት እንደሚወጣ እንመልከት።

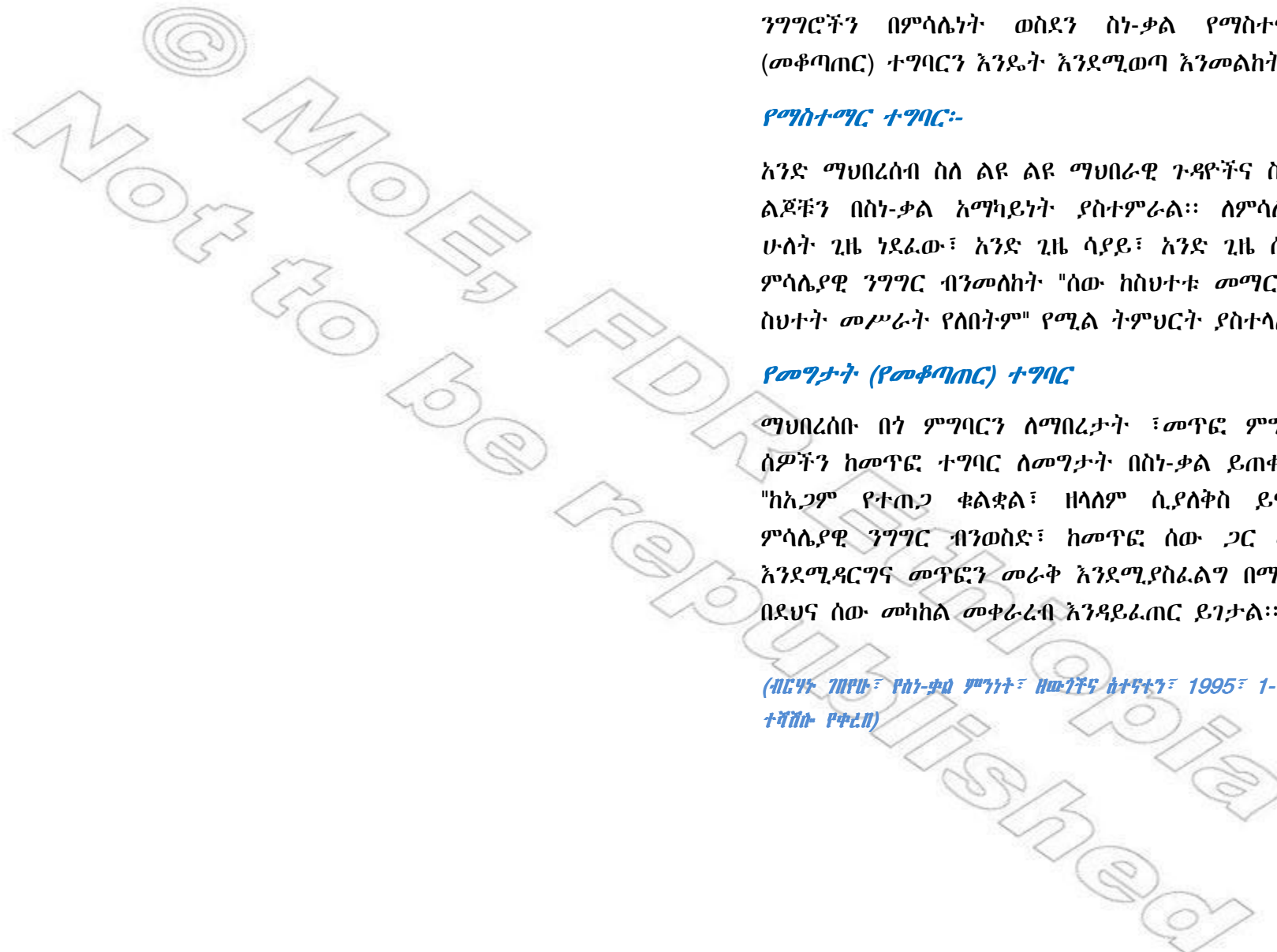
የማስተማር ተግባር፡-

አንድ ማህበረሰብ ስለ ልዩ ልዩ ማህበራዊ ጉዳዮችና ስለ አኗኗር ስርዓት ልጆቹን በስነ-ቃል አማካይነት ያስተምራል። ለምሳሌ፣ “ሞኝን እባብ ሁለት ጊዜ ነደፈው፣ አንድ ጊዜ ሳይይ፣ አንድ ጊዜ ሲያሳይ” የሚለውን ምሳሌያዊ ንግግር ብንመለከት "ሰው ከስህተቱ መማር አለበት፤ ደጋግሞ ስህተት መሥራት የለበትም" የሚል ትምህርት ያስተላልፋል።

የመግታት (የመቆጣጠር) ተግባር

ማህበረሰቡ በጎ ምግባርን ለማበረታት ፣ መጥፎ ምግባርን ለማውገዝና ሰዎችን ከመጥፎ ተግባር ለመግታት በስነ-ቃል ይጠቀማል። ለምሳሌ፣ "ከአጋም የተጠጋ ቁልቁል፣ ዘላለም ሲያለቅስ ይኖራል" የሚለውን ምሳሌያዊ ንግግር ብንወስድ፣ ከመጥፎ ሰው ጋር መቀራረብ ለስቃይ እንደሚዳርግና መጥፎን መራቅ እንደሚያስፈልግ በማሳሰብ በክፉ ሰውና በደህና ሰው መካከል መቀራረብ እንዳይፈጠር ይገታል።

(ብርሃኑ ገበየቤ፣ የስነ-ቃዕ ምንነት፣ ዘመናዊ ስተናተን፣ 1995፣ 1-12 ስማስተማሪያነት ተሻሽሎ የቀረበ)

መልመጃዎች

ክፍል ስንድ:- ንባብ

ጳ. ከዚህ በታች ስቀረቡ ፕዎቹዎች ከተሰጡት አማራጮች መካከል በምንባቡ መሠረት ተስማሚውን መልስ ምረጡ።

1. ከሚከተሉት አንዱ ከስነ-ቃል ሊመደብ አይችልም።

- ሀ) ምሳሌያዊ ንግግር፣
- ለ) እንቅስቃሴ፣
- ሐ) የሥራ ላይ ግጥሞች
- መ) ልቦለድ መጻሕፍት።

2. ስለስነ-ቃል ትክክል ያልሆነው የትኛው ነው?

- ሀ) ከትውልድ ወደ ትውልድ በቃል ይሸጋገራል።
- ለ) በጽሑፍ ባለመስፈሩ በስነጽሑፍ ስር አይመደብም።
- ሐ) የልዩ ልዩ ኪነቃላዊ ቅርጾች ጥቅል መጠሪያ ነው።
- መ) ራሱን የቻለ የጥናት መስክ ነው።

3. በክዋኔ ጊዜ የተደራሲያን ተግባር ያልሆነው የትኛው ነው?

- ሀ) ከዋኙን ማጀብ፣
- ለ) መልስ መስጠት፣
- ሐ) የስነ-ቃል ቅርጹን በመከወን መምራት፣
- መ) ማዳመጥ፣

4. ስለስነ-ቃል ግለሰብ ደራሲ የማንጠቅስለት ለምንድን ነው?

- ሀ) የህዝብ አእምሮና የልማድ ውጤት በመሆኑ፣
- ለ) ምድቡ ከስነጽሑፍ ባለመሆኑ፣
- ሐ) በተለያዩ ጊዜያት የሚከወን በመሆኑ፣
- መ) ደራሲው በሁሉም ዘንድ የሚታወቅ በመሆኑ፣

© MOE, FDIK
Not to be rep...

- 4. ከሚከተሉት ስለስነ-ቃል ክዋኔ ትክክል ያልሆነው የትኛው ነው?
 - ሀ) ክዋኔ ከዋና ዋና የስነ-ቃል ባህሪያት አንዱ ነው፤
 - ለ) የሚከወንበት ጊዜ፣ ቦታና ሁኔታን ይፈልጋል፤
 - ሐ) ክዋኔ የተደራሲያንን መኖር አይፈልግም፤
 - መ) ክዋኔ ማህበራዊ ባህርይ አለው።

፪. የሚከተሉትን ጥያቄዎች በምንባቡ መሠረት በቃል መልሱ።

- 1. "በጽሑፍ ያልሰፈሩ ነገር ግን፣ በቃል የሚከወኑ የቋንቋ ጥበቦች" ሲል ምን ማለቱ ነው? በምሳሌ አብራሩ።
- 2. ቀደም ባለው ዘመን "የነቶሎ ቶሎ ቤት ግድግዳው ሰንበሌጥ" እየተባለ ይተረት ነበር። ዛሬ ዛሬ ደግሞ "የነቶሎ ቶሎ ቤት ግድግዳው ብሎኬት" ተብሎ ሲተረት ይደመጣል። ይህ ሁኔታ ከስነቃል ባህሪያት የትኛውን ያመለክታል?
- 3. ስነ-ቃል ተግባራት አንዱ የሆነውን የማስተማር ተግባር በምሳሌ አስረዱ።
- 4. ስነ-ቃል ያልተጻፈና በቃል ከትውልድ ትውልድ የሚተላለፍ እንደመሆኑ የጽሑፍ መስፋፋትና ስልጣኔ ሊያጠፋው ይችላልን? መልሳችሁን በማስረጃ አስደግፋችሁ ተናገሩ።

ክፍል ሁለት፡- ንግግር

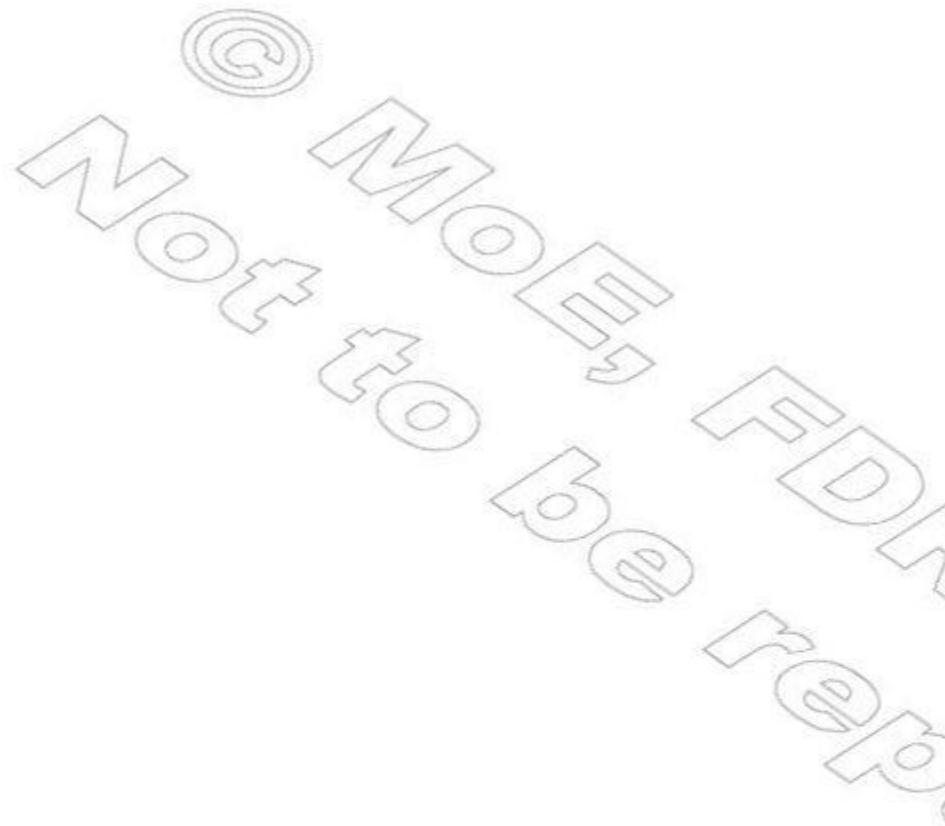
፩. በጥንድ ሆናችሁ የምታውቋቸውን ሦስት ሦስት እንቅስቃሴዎች በየተራ ተጠያቂቱ። መሳሹ መልሱን ከሰጠ በኋላ፣ የድርጊትና የጊዜ ቅደም ተከተሉን የጠበቀ ማብራሪያ ይስጡ።

ምሳሌ፡-

ጠያቂ፡ "እንቅስቃሴህ(ሽ)"

መላሻ፡ "ምን አውቅልህ(ሽ)"

ጠያቂ፡ "የሰራኝ ይሸጠኛል፤ የገዛኝ አይጠቀምብኝም፤ የሚጠቀምብኝ አያያኝም። እኔ ማን ነኝ?"

መላሽ፣ "የሬሳ ሳጥን"

"መልሱ የሬሳ ሳጥን የሆነበትን ልግለጽ፤ በመጀመሪያ ሰው ይሞታል። ከዚያ ለእድር መሪዎች ወይም ጉዳዩ ለሚመለከታቸው ወገኖች ሞቱ ይነገራል። የሚመለከታቸውም አስቀድሞ የተሠራ የሬሳ ሳጥን ወደሚያገኙበት የእሬሳ ሳጥን መሸጫ ቤት ይሄዳሉ። እዚያም የሳጥኑን መጠን አይተውና የሚበቃ መሆኑን አረጋግጠው ይገዙታል። ሲገዙት ግን ለራሳቸው ሊጠቀሙበት ሳይሆን ለሟቹ መቀበሪያ እንዲሆን ነው። ሟቹም በድን በመሆኑ ለሱ መጠቀሚያ የተገዛውን የሬሳ ሳጥን አያየውም። ነገር ግን፣ በውስጡ ገብቶ ይቀበርበታል።

© MOE, FDIK
Not to be republished

፩. ከዚህ በታች አጥንታችሁ የምትተውነት ጭውት ቀርቧል። ከዚያ በፊት፣

1. የጾታ ስብጥሩን የጠበቀ ባለአራት አባላት ቡድን መስርታችሁ በጭውውቱ ሀሳብና የቋንቋ አጠቃቀም ላይ ተወያዩ።
2. በጭውውቱ ጥቅም ላይ የዋሉ ፈሊጣዊና ምሳሌያዊ ንግግሮችን ለዩ።
3. በጭውውቱ የተሳተፉትን አራት ገፀባህርያት ተከፋፍላችሁ በመያዝ ድርሻ ድርሻችሁን አጥንታችሁ ለተከታዩ ክፍለ ጊዜ ቅረቡ።
4. መምህራችሁ በሚመሯችሁ መሀረት ጭውውቱን በመማሪያ ክፍል አቅርቡ።
5. ባቀረባችሁት ጭውውት ላይ አስተያየት ተቀበሉ። ሌሎች ባቀረቡት ላይ አስተያየት ስጡ።

ጭውት

(እናት ወ/ሮ ታሪኳ እርጅና የተጫጫናቸው ከመሆኑም በላይ፣ አብዛኞቹ ጥርሶቻቸው ወልቀው ከቀሩት ጥቂት ጥርሶች መካከል የመንጋጋ ጥርሳቸውን አሟቸዋል። ዛሬ የሆስፒታል ቀጠሮ አላቸው። ልጃቸው አስማማው ባለቤቱን ዓለምነሽን ወደ እናቱ ቤት ልኮ እሱ ሐኪም ቤት የሚወስዳቸውን መኪና ለማፈላለግ ወደኋላ ቀርቷል። ዓለምነሽ አማቷ ቤት በደረሰች ጊዜ ወ/ሮ ታሪኳ ፊት ለፊት ተቀምጠው ከጎረቤታቸው ከአቶ ደሴ ጋር እየተጫወቱ ነበር)

ዓለምነሽ:- " ሰላም ለዚህ ቤት! እንደምን አደራችሁ!"

አቶ ደሴ:- " እግዚያብሔር ይመስገን እንዴት ሰነቡትሽ?"

ዓለምነሽ:- "እማማ! እንዴት ነዎት ዛሬ?" አለች ከአቶ ደሴ ጋር የእጅ ሰላምታ ከተለዋወጠች በኋላ ወደ አማቷ ጠጋ ብላ።

ወ/ሮ ታሪኳ:- "በጎ ነኝ ልጄ! መቼም ከትናንትናው ዛሬ መለስ ብሎልኛል" ካሉ በኋላ ወዲያውኑ "አስማምዬን የት ጥለሽው መጣሽ?" ብለው ጠየቋት።

ዓለምነሽ:- " ከቤት አብረን ወጣንና 'አንቺ ቀድመሽ እማማን አዘጋጃት እኔ መኪና አፈላልጌ ልምጣ ብሎኝ ነው የተለያየነው፤ አሁን ይመጣል።" ካለች በኋላ፤ ፊታቸውን የተሸፋፈኑበትን ነጠላ ገልጣ ለማየት እየሞከረች፤ "እረ ተመስገን ነው፤ ዛሬማ እብጠቱንም ቀንሷል ከ!" አለች።

ወ/ሮ ታሪኳ:- "እኔማ መቼም ሲይዘኝ 'ኑሮ ኑሮ ከመሬት፤ ዞሮ ዞሮ ከቤት' ነውና መሞቴ ካልቀረ ለምን እድሜ ሰጥተህ ታስቃየኛለህ? እያልኩ፤ ፈጣሪዬን አማረርኩት። የሱቸርነት አያልቅም፤ አሁን ደግሞ ተንፈስ አደረገኝ"

አቶ ደሴ:- "አይ እሜቴ! ለምን ሆደባሻ ይሆናሉ? በትንሽ በትልቁ ፈጣሪን ማማረር የለብዎትም 'እግዚር በትር ሲቆርጥ ቆላ አይወርድም' ሲባል አልሰሙም?"

ወ/ሮ ታሪኳ:- "አይ ደስዬ! በጊዜ በሰበሰበኝ ምንኛ ደግ ነበር? አየህ! የሰጠኝን በሽታ ሁሉ ሆዴን አስፍቼ ችየው ነበር። አሁን ግን የማልችለውን እየሰጠኝ ነው። 'ልጅ ከጦረው ጥርስ የጦረው' ይባላል እኮ!" እንዳሉ አስማማው ወደ ቤት ይገባል።

አቶ አስማማው:- "እንዴት አደራችሁ? ምነው ዓለሜ፤ እማማን አላዘጋጀሻትም እንዴ!?" ካለ በኋላ፤ መለስ ብሎ "እማማ! ተሽሎሽ አደረ?" አላቸው።

ወ/ሮ ታሪኳ:- "በጎ ነኝ ልጄ! ምንም አልል። ና እንግዲህ መኪናውን ካመጣህ ደገፍ አድርገኝና እንሂድ"

አቶ አሰማማው:- "እሺ! አይዘገዝም እማማ ትድኛለሽ" እያለ ደግፎ ያነሳቸዋል። "አይዘገዝም! አይዘገዝም! ይድናሉ" እያሉ አቶ ደሴና ዓለምነሽም እየደጋገፏቸው ይወጣሉ።

ክፍል ሦስት:- ጽሕፈት

፩. ስለስነ-ቃል ተግባራት ከመጻሕፍት፣ ከመጽሐፋትና ከጋዜጦች በማንበብ በመትከል (ማጠናከር)፣ በመገለጽና በማምሰጥ ተግባራት ሳይ ማስታወሻ ያዙ። የያዛችሁትን ማስታወሻ ተመርኩዛችሁ ከአንድ ገጽ ያሳነሰ ማብራሪያ በጽሑፍ አቅርቡ።

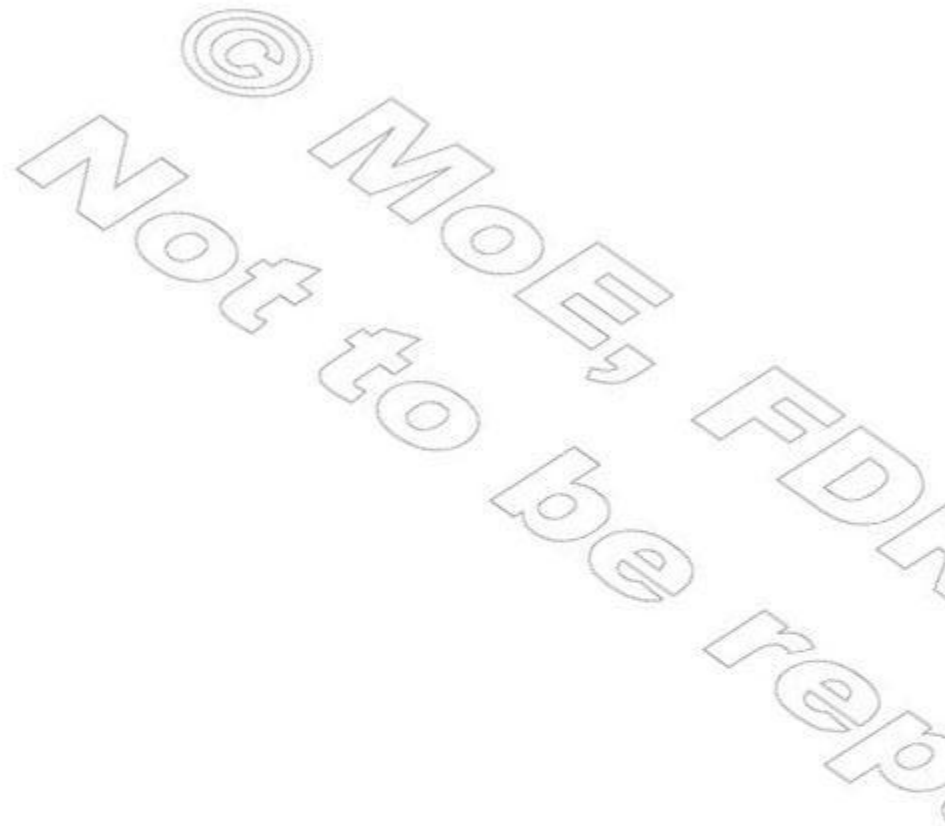
፪. ቀጥሎ "የስነ-ቃል ዘወገኛ" በሚል ርዕስ የተዘጋጀውን ጽሑፍ መምህራችሁ አንድ ጊዜ ያነቡላችኋል።

1. እያዳመጣችሁ ዋና ዋና ፍሬ ሐሳቦችን በማስታወሻ ደብተራችሁ መዝግቡ።
2. ቡድን መስርታችሁ በተናጠል የያዛችሁትን ማስታወሻ አስተያየ።
3. የተስማማችሁባቸውን ፍሬ ሐሳቦች የያዘ ማስታወሻ ለመምህራችሁ አቅርቡ።

፫. ቀደም ሲል በክፍል ሁለት ተራ ቀጥር 2 የክውናችሁትን ጭውወት መሠረት በማድረግ፣ ከሚከተሉት የጭውወት ተሳታፊ ገጽ-ባህርይት መካከል አንዱን መርጣችሁ:-

1. ከቪ-ፎ ደቂቃ የሚረዝም አንድ ጭውወት ጻፉ። (በጭውወቱ እንደጭብጡ ሁኔታ ምሳሌያዊና ፈሊጣዊ አባባሎችን መጠቀም ይጠበቅባችኋል።)
2. የጻፋችሁትን ጭውወት አጥንታችሁ ለክፍል ጓደኞቻችሁ አቅርቡ።

- አማራጭ ርዕሶች**
- ሀ) አባት፣ እናትና ልጅ
 - ለ) ርዕስ መምህር፣ ተማሪና መምህር
 - ሐ) ሻጭ፣ ገዢና ደላላ
 - መ) በሽተኛ፣ ሐኪምና አስታማሚ
 - ሠ) ዳኛ፣ አቃቤ ህግና ጠበቃ

፩. በቡድን ሆናችሁ በመወያየት፡-

1. በአካባቢያችሁ የሚዘወተሩ ባህላዊ ምግቦች ምን ምን እንደሆኑ ዘርዝሩ።
2. ከዘረዘራችኋቸው ባህላዊ ምግቦች ውስጥ አንድ አንድ በመከፋፈል ስለአሠራሩ የሚያብራራና የድርጊትና የጊዜ ቅደም ተከተሉን የጠበቀ መግለጫ ጽፋችሁ ለቡድናችሁ አባላት በማቅረብ ተወያዩበት።
3. ከቡድናችሁ ሥራዎች “የድርጊትና የጊዜ ቅደም ተከተሉ ተጠብቆ በሚገባ ተገልጧል” ያላችሁትን አንድ የባህላዊ ምግብ አሠራር መግለጫ መርጧችሁ ለክፍል ዓደኞቻችሁ በንባብ አስሙ።

ክፍል ስራት፡- ሰዎስወ

፩. ቀጥሎ የተዘረዘሩትን ቃላት በነፃ ምዕሳድና በጥገኛ ምዕሳድ ከስዎችሁ በኋላ፣ በምሳሌው መሠረት በሰንጠረዥ ውስጥ ስስፍሩ።

ተራ ቁ.	ቃል	ነፃ ምዕሳድ	ጥገኛ ምዕሳድ
ምሳሌ፣			
1	ቂመኛ	ቂም	-አኛ
2	ሴትነት		
3	ቤቶች		
4	ብልጠት		
5	ልባም		
6	ልጆች		
7	ዓደኛ		
8	ልግመኛ		

© MOE, Not to be republished

ምዕሳድ ምንድን ነው?

ምዕሳድ የምንለው ትርጉም-አዘል የሆነና አነስተኛ ወደ ሆኑ ትርጉም አዘል ክፍሎች ሊሸነሽን የማይችል የመጨረሻው ንዑስ አሀድ ነው። [ልብ] የሚለውን ቃል ወስደን ምዕሳድን በምሳሌ እንመልከት። [ልብ] በመጀመሪያ ትርጉም ያለው (አንድ የሰውነት ክፍልን የሚያመለክት) አሀድ ነው። ሁለተኛም ይህ አሀድ ወደ አነስተኛ ትርጉም አዘል ክፍሎች ሊከፋፈል አይችልም። አንክፈለው ብንል እንኳ የምናገኘው ትርጉም የሌላቸውን ድምጾች ነው። ስለዚህም ሁለቱን መስፈርት በማሟላቱ [ልብ] ምዕሳድ ነው።

በተመሳሳይ አኳኋን [ልባችን] የሚለውን አሀድ ደግሞ እንውሰድ። ይህ አሀድ በመጀመሪያ ትርጉም-አዘል ነው። ይሁን እንጂ፣ ምዕሳድ ለመባል ከሱ በታች አነስተኛ ወደሆኑ ትርጉም-አዘል ክፍሎች ሊከፈል አለመቻሉ መረጋገጥ አለበት። ይህንን ስናደርግ ቃሉ [ልብ] እና [-አችን] በሚል ሊከፋፈል የሚችል በመሆኑ ቃል እንጂ ምዕሳድ አይደለም።

በአንፃሩ [ልብ] እና [-አችን] የሚሉት አሀዶች ትርጉም ኖሯቸው ከነሱ ወዳነሱ ትርጉም አዘል ክፍሎች ልንከፋፍላቸው ስለማንችል ምዕሳድ ይሁኑ እንጂ፣ ልዩነት አላቸው። [ልብ] ራሱን ችሎ የሚቆም ምዕሳድ ሲሆን፣ [-አችን] ግን እንደ [ልብ] ባሉ አሀዶች ላይ ካልተቀጠለ በስተቀር ትርጉም መያዝና እራሱን ችሎ መቆም አይችልም። ስለዚህም እንደ[ልብ] የመሳሰሉ ምዕሳዶች ራሳቸውን ችለው ስለሚቆሙ ነፃ ምዕሳድ ሲባሉ፣ (-አችን)ን... እራሳቸውን ችለው ስለማይቆሙ ጥገኛ ምዕሳድ ይባላሉ።

(ባዩ ደማም፣ የአማርኛ ሰዋሰው ፣ 2000፣ 72-73)

- ፩. ከዚህ በላይ ስለምዕሳድ የቀረበውን ገለጻ መሠረት በማድረግ በቃልና በምዕሳድ መካከል ያለውን ስንድነትና ልዩነት ገለጹ።
- ፪. በሰንጠረዥ በተዘረዘሩ ቃላት ውስጥ ያሉ የመደብ፣ የደታና የቀጥር ስመልካች ቅጥዶቻችን በመለየት በተሰጠው ምሳሌ መሠረት ተገባራቸውን ገለጹ።

ምሳሌ:-

ተራ ቁጥር	ቃል	ቃሉ በምዕሳድ ሲተነተን	ቅጥድ ምዕሳድ	የቅጥድ ምዕሳድ ተግባር
1	ትምህርት ቤታችን	ትምህርት ቤት-ስችን	-ስችን	መደብን
2	እርሳሶች	እርሳሱ-ሶች	-ሶች	ቁጥርን ማመልከት
3	ልጁት	ልጅ-ሲት	-ሲት	ጾታን ማመልከት

ተራ ቁጥር	ቃል	ቃሉ በምዕሳድ ሲተነተን	ቅጥድ ምዕሳድ	የቅጥድ ምዕሳድ ተግባር
1	ስነ-ቃሎች			
2	ምሳሌዎች			
3	ክብርት			
4	ሰበሳቾቹ			
5	ተግባራት			
6	መምህርት			
7	ግልገሏ			
8	ገበርን			

፩. የሚከተሉትን ዓረፍተነገሮች ሰዋሰዋዊ ስህተት በምሳሌው መሠረት የቁጥር፣ የጾታ፣ የመደብ በማለት ከሰዎችህ በኋላ፣ ዓረፍተነገሮችን አስተካክላችሁ እንደገና ዳፉ።

ምሳሌ:-

ልጆች ታላላቆቻችንን ማክበራቸው ያስመሰግናል።

ስህተቱ:- የመደብ አለመስማማት

ዓረፍተነገሩ ሲስተካክል፡-

ልጆች ታላላቆቻቸውን ማክበራቸው ያስመስግናቸዋል።

ወይም

ልጆች ታላላቆቻችንን ማክበራችን ያስመስግናል።

1. መምህራኖች ስብሰባ ስላላቸው ለዛሬ ትምህርት እንደማይኖር ርዕሱ መምህራችን ነገሩን።
2. አንዳንድ ጊዜ ለውበት የሚኳሉት ከሌሎች ዐይንን ሊጎዱ ይችላሉ።
3. ህዝብ ለልማት ተባብረው ሲሰሩ ተጠቃሚነታቸው ያድጋል።
4. ሰው ለሰው አጥፊም አልሚም ናቸው።
5. ታዩ ጊደሩን ሸጦ ወይፈን ገዛ።

ክፍል አምስት፡- ስነ ጽሑፍ

ቀጥሎ ንባብ የምትሰማመዳባቸው በዝርወና በገጥም ከተደረሱ ስነጽሑፋዊ ሥራዎች የተወሰዱ ሁለት ጽሑፎች ቀርበውላችኋል።

1. ቡድን መስርታችሁ አንዱ የቡድን አባል ጽሑፎቹን ሲያነብ፣ ሌሎቻችሁ በማዳመጥ በአነባበብ ስልቱ ላይ አስተያየት ስጡ።
2. ከመካከላችሁ የተሻለ ያነበበውን የቡድን አባል ምረጡ።
3. የተመረጠው ተማሪ ለክፍል ጓደኞቻችሁ ቡድኑን ወክሎ ድምጹን ከፍ አድርጎ ያንብብ።

© MOE, FDI
Not to be republished

ጽሑፍ ስንድ:-

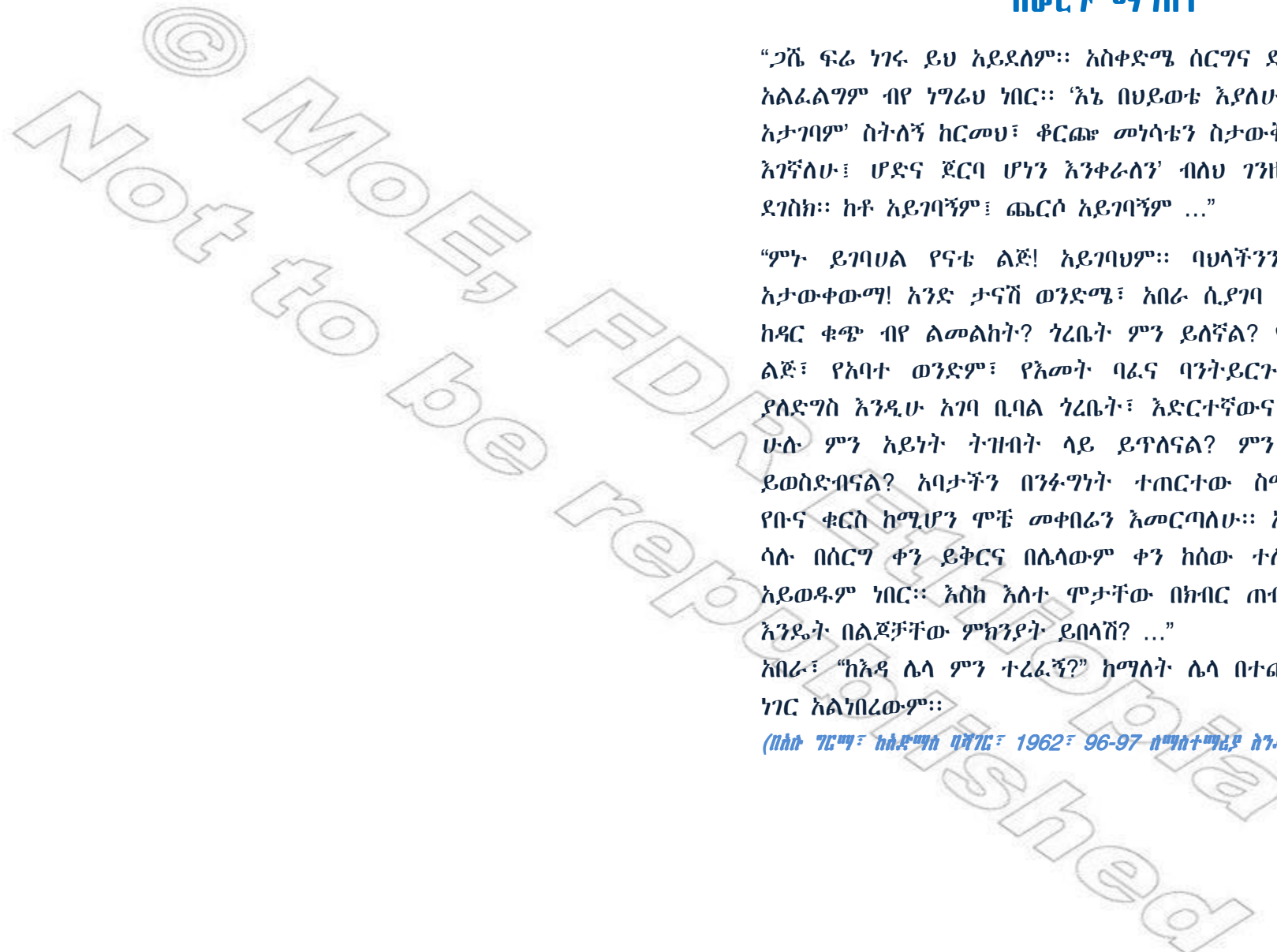
በሠርጉ ማግስት

“ጋሼ ፍሬ ነገሩ ይህ አይደለም። አስቀድሜ ሰርግና ድግስ የሚባል ነገር አልፈልግም ብዬ ነግሬህ ነበር። ‘እኔ በህይወቴ እያለሁ ሉሊት የምትባል አታገባም’ ስትለኝ ከርመህ፣ ቆርጫ መነሳቴን ስታውቅ ‘ካልደገስኩ ሞቼ እገኛለሁ፤ ሆድና ጀርባ ሆነን እንቀራለን’ ብለህ ገንዘብ እንዳለው ሰው ደገስክ። ከቶ አይገባኝም፤ ጨርሶ አይገባኝም ...”

“ምኑ ይገባህል የናቴ ልጅ! አይገባህም። ባህላችንንና አስተሳሰባችንን አታውቀውም! አንድ ታናሽ ወንድሜ፣ አበራ ሲያገባ እንዴት እንደባህድ ከዳር ቁጭ ብዬ ልመልከት? ጎረቤት ምን ይለኛል? የፊታውራሪ ወርቁ ልጅ፣ የአባተ ወንድም፣ የእመት ባፈና ባንትይርጉ ልጅ ያለሠርግ፣ ያለድግስ እንዲሁ አገባ ቢባል ጎረቤት፣ እድርተኛውና የሚያውቀን ሰው ሁሉ ምን አይነት ትዝብት ላይ ይጥለናል? ምን አይነት ግምት ይወስድብናል? አባታችን በንፋግነት ተጠርተው ስማቸው በየመንደሩ የቡና ቁርስ ከሚሆን ሞቼ መቀበሪያ እመርጣለሁ። አባታችን በህይወት ላሉ በሰርግ ቀን ይቅርና በሌላውም ቀን ከሰው ተለይተው መብላትን አይወዱም ነበር። እስከ እለተ ሞታቸው በክብር ጠብቀው ያቆዩን ስም እንዴት በልጆቻቸው ምክንያት ይበላሽ? ...”

አበራ፣ “ከእዳ ሌላ ምን ተረፈኝ?” ከማለት ሌላ በተጨማሪ የሚናገረው ነገር አልነበረውም።

(በአሁኑ ገሮማ፣ ከአድማስ ባሻገር፣ 1962፣ 96-97 ሰማስተማሪያ ስንዲሆን ተሸሽሎ የቀረበ)

ጽሑፍ ሁለት:-

የክፋት ተጋብኦት

ከሰል የሚሸጥ ሰው ልብስ አጣቢን አለው፤
 ለቤት ኪራይ ብለህ ገንዘብ የምትከፍለው፤
 ቀሪ እንዲሆንልህ አብረህ ከኔ ጋራ፤
 ኪራይ ሳትከፍል ተቀምጠህ ብትሠራ፤
 ቤቱም ይበቃናል አንድነት እንኑር፤
 ልብስ አጣቢ ሰምቶ ይህንኑ ምክር፤
 አመሰግናለሁ በማሰብህ ለኔ፤
 ግን የማይጠቅመኝ ነው ካንተ ጋር መሆኔ፤
 ታጥቦ ታጥቦ ጭቃ የሚባለው ተረት፤
 እንደሚደርስብኝ አስበህ ተመልከት፤
 እኔ የማጥበው ልብስ ካንተ ከሰል ጋራ፤
 ይቆሽሽ የለም ወይ አብረን ስንሠራ፤
 ከሰል ለነጭ ልብስ ነውና ጠላት፤
 የማይሆን ሀሳብ ነው ሲል መለሰለት።
 ከሰል ለነጭ ልብስ እንዲሆነው አጥፊ፤
 ከክፉም የዋለ ክፋትን አትራፊ፤
 ከመሆን አይድንም ምን ቢጠነቀቅ፤
 ዐመል ሳይበላሽ ጠርቶ እንዲጠበቅ፤
 ከመጥፎ ጓደኛ ይገባል መራቅ።

(ከበደ ሚካኤል፣ የቀኔ ሙዚቃ፣ 1999፣ 28-29)

© MOE, FDK
Not to be rep...

የዝርዝር የግጥም አነባበብ ስልት

ግጥምና ዝርዝር ሀሳብን በጽሑፍ የማቅረቢያ ቅርጾች ናቸው። በግጥም ቅርጽ የቀረበን ጽሑፍና በዝርዝር ቅርጽ የቀረበን ጽሑፍ ስናነብ የምንከተለው ስልት የተለያየ ነው።

፩. የግጥም አነባበብ

1. በቅድሚያ ርዕሱን ተመልክተን የግጥሙ ትኩረት ምን ሊሆን እንደሚችል መገመት፤
2. ድምፃችንን ከፍ አድርገን ከማንበባችን በፊት የግጥሙ ስንቸኞች ያላቸውን ምጣኔ ለመረዳት ከፊት ያሉትን ጥቂት ስንቸኞች ባለሆሳስ አንብቦ መሞከር፤
3. በየስንኑ የገቡትን ስርዓተ ነጥቦች አውቆ በዚያው መሠረት ማንበብ፤
4. በየስንኑ ተዘርዝረው የሚነበቡትን ሆሄያትና ተዘርዝረው የማይነበቡትን እየለየን በማንበብ የግጥሙ ዜማና ምት መጠበቁን ማረጋገጥ ይኖርብናል።

፪. የዝርዝር አነባበብ

1. ማንበብ ከመጀመራችን በፊት ርዕሱን በማየት ጽሑፉ ስለምን ሊነግረን እንደሚችል ማሰላሰል፤
2. በእያንዳንዱ ዓረፍተነገር ውስጥ የሚዘረዘር ነገር ሲኖር፤ ዓረፍተነገሩ ሲቋጭ፤ ከአንዱ ዓረፍተነገር ወደሌላው ዓረፍተነገር፤ ከአንዱ አንቀጽ ወደሌላው አንቀጽ የሀሳብ ሽግግር ሲደረግ አፍታ (ጊዜ) እየወሰዱ ማንበብ፤
3. የሀሳብ ፍሰቱን እየተከተልን ከተገቢው የድምጽ ቅላጭ ጋር ማዋሀድ፤
4. ስርዓተ ነጥቦች የሚይዙትን መልዕክት በሚገባ መረዳት ይጠበቅብናል።

ማጠቃለያ

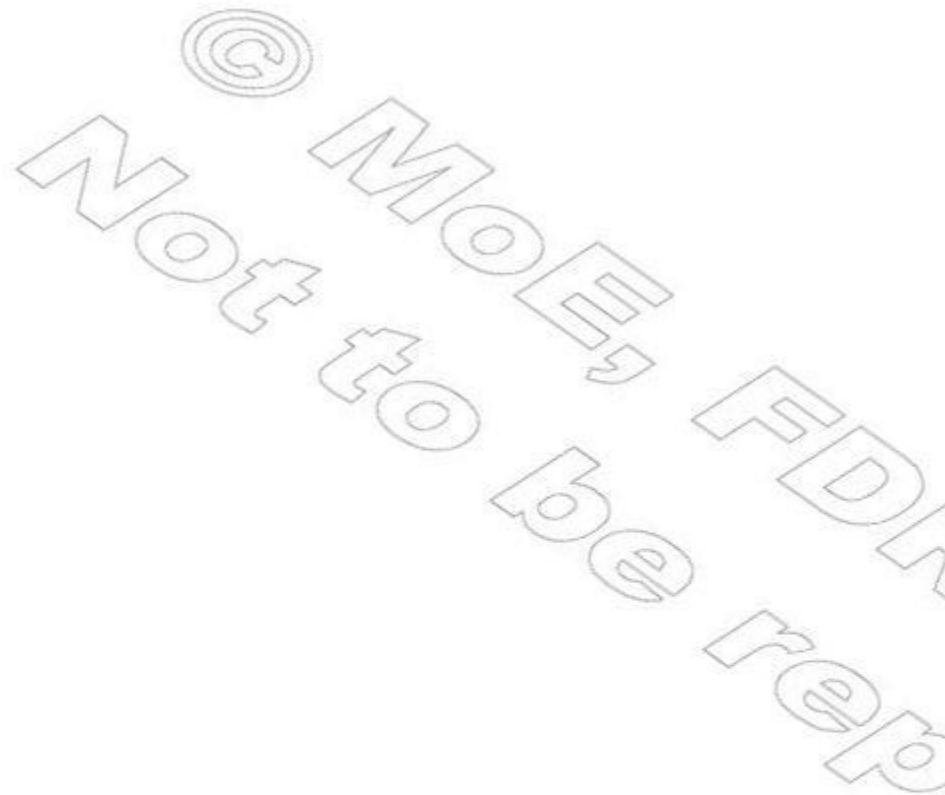
በምዕራፍ ሁለት ስለስነ-ቃል ምንነት፣ ባህርይና ተግባር ተመልክተናል። በዚህ መሠረት፣ ስነ-ቃል ባንድ በኩል የብዙ ኪነቃላዊ ቅርጾች ጥቅል መጠሪያ ሲሆን፣ በሌላ በኩል እራሱን የቻለ የእውቀት ዘርፍ እንደሆነ ተገንዝበናል። ስለስነ-ቃል ዐበይት ባህሪያት ባየንበት ክፍልም ስለክዋኔ፣ ስለአውዳዊነት፣ ስለተደራሲያንና ስለተለዋዋጭነት እንዲሁም እንዳቸው ካንዳቸው ጋር በጥብቅ የተሳሰሩ መሆናቸውን በምሳሌ እደስደገፍን አይተናል። ስለስነ-ቃል ዋና ዋና ተግባራት አንስተንም የማስተማር፣ የመግታት (መቅጣጠር)፣ የመግለጽ፣ የማምለጥና የመትከል-ማጠናከር ተግባራትን ምንነት ዘርዘረናል።

በሌላ በኩል የምዕላድ ምንነትን፣ ቃላት ስመደብ፣ ስታይና ስቁጥር እንዴት እንደሚረቡ ቃላትን በመተንተን የቅጥያዎችን ተግባር አሳይተናል። የሐሳብ የድርጊትና የጊዜ ቅደም ተከተልን የጠበቀ ጭውወት በቡድን ጽፏን በመማሪያ ክፍል ከውነናል። ባዘጋጀነው ጭውወት ውስጥ ምሳሌያዊና ፈሲጣዊ አነጋገሮችን በተገቢው ቦታ ተጠቅመናል።

በመጨረሻም ግጥምና ዘርው የራሳቸው የአነባበብ ስልትን እንደሚከተሉ ተገንዝበን፣ በዘርውና በግጥም የቀረቡ ጽሑፎችን በተገቢው ደረጃ ማንበብ ችለናል።

የክሰሳ ጥያቄዎች

1. የስነ-ቃል የመትከልን (የማጠናከርን) ተግባር የሚያሳዩ ሦስት ምሳሌያዊ አነጋገሮችን ጠቅሳችሁ እንዴት ተግባሩን እንደተወጡ መግለጫ ስጡ።
2. ስለፍቅር የተገጠሙ ሦስት ቃላዊ ግጥሞችን ጠቅሳችሁ መልዕክታቸውን አብራሩ።
3. ስነ-ቃል ከተጻፈው ስነጽሑፍ ከሚለይባቸው ዋና ዋና ባህርያት መካከል ሁለቱን በመጥቀስ በጽሑፍ አብራሩ።
4. በነፃ ምዕላድና በእስር (ጥገኛ) ምዕላድ መካከል ያለውን አንድነትና ልዩነት በምሳሌ በማስደገፍ አስረዱ።

የግንዛቤ ማመሳከሪያ ቅጽ

© M.O.E, F.D.R
 Not to be reproduced

፩. ከዚህ በታች በምዕራፍ ሁለት የቀረበውን ትምህርት ምን ያህል እንደተረዳችሁ የምታመሳክሩበት ሰንጠረዥ ቀርቧል። በዚህ መሠረት በእያንዳንዱ የማመሳከሪያ ነጥብ ትይዩ ስለመረዳታችሁ እርግጠኛ ከሆናችሁ የ /✓/፣ እርግጠኛ ካልሆናችሁ /?/፣ ሙሉ በሙሉ ካልተረዳችሁ ደግሞ የ /x/ ምልክቶችን በማድረግ ሰንጠረዥን አሟሉ።

ተ.ቁ	የማመሳከሪያ ነጥቦች	(✓)	(?)	(X)
1	ስለ ስነ-ቃል ምንነት ተረድሼ በትክክል ማብራራት ችያለሁ።			
2	የምዕሳድን ምንነት ማስረዳት አችላለሁ።			
3	ከቃላት የመደብ፣ የጾታ፣ የቁጥር አመልካች ቅጥዎችን ሰይጅ አመለክታለሁ።			
4	ከተሰደዩ ጽሑፎች የማገኘትን ሐሳብ የድርጊትና የጊዜ ቅደም ተከተልን ጠብቄ መገለጽ ችያለሁ።			
5	የቀረበልኝን ጭውውት በስርዓት እከናውናለሁ።			
6	የግጥምና የዘርው አነባበብ ስልትን አውቄ በተገቢው መንገድ አነባለሁ።			
7	ካዳመጥኩት ገለጻና ማብራሪያ ሳይ ማስታወሻ መውሰድ ችያለሁ።			
8	በማዘጋጀው ጭውውት ውስጥ ምሳሌያዊና ፈሲጣዊ አነጋገሮችን መጠቀም ችያለሁ።			

፪. ከዚህ በላይ በሰንጠረዥ የ /?/፣ እና የ/x/ ምልክት ያደረጋችሁባቸውን ነጥቦች በሚገባ እስክትረዱቸው ድረስ ፣ የምዕራፉን ትምህርት ደጋግማችሁ ከልሱ።